

УДК 349.2

ЩОДО ПРАВА НА ПРАЦЮ НЕДІЄЗДАТНИХ ОСІБ

Гостюк О. Д.,

*аспірант Харківського
національного університету
внутрішніх справ*

Загальна декларація прав людини (1948 р.) проголошує, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах (ст. 1). Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, без яких би то не було відмінностей, по відношенню раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища (ст. 2).

Відповідно, кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття. Кожний працюючий має право на справедливую і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне існування людини, та її сім'ї¹.

Європейська Соціальна Хартія (переглянута) також закріплює аналогічне положення про те, що кожна людина повинна мати можливість заробляти собі на життя професією, яку вона вільно обирає (ст. 1)².

Основний Закон визнає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3), і також закріплює право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується.

З огляду на визнання людини найвищою соціальною цінністю неминуче постає питання про права людей, визнаних у судовому порядку недієздатними, особливо їх права на працю. Адже від реалізації даного права залежить матеріальне і духовне благополуччя особи, членів її сім'ї.

Англійський філософ Денніс Ллойд писав, що люди не народжуються рівними не тільки у фізичному і психічному розвитку, а й у інших відношеннях³.

¹ Загальна Декларація прав людини, прийнята і проголошена в резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН : від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

² Європейська Соціальна Хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

³ Денніс Ллойд. *Ідея права* / пер. с англ. М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашев, науч. ред. Ю. М. Юмашев. – М. : ЮГОНА, 2002. – С. 317.

Коли йдеться про таких осіб, то, перш за все, мається на увазі стан здоров'я такої особи. Відповідно до Основ законодавства України про охорону здоров'я¹ від 19 листопада 1992 р. здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад. Отже, стан здоров'я до основних складових включає фізичний і психічний стан людини.

Фізичний стан людини залежить від здоров'я самої людини, законодавство навіть вказує на таке поняття, як висока міра втрати здоров'я², тобто особа має надзвичайну залежність від постійного стороннього догляду, а тому, фактично, не здатна до самообслуговування. Тому втрата здоров'я може частково або повністю тягнути певні обмеження можливостей людини, в тому числі до праці (роботи)³. І внаслідок цього особа може бути переведена на іншу роботу, або їй може бути встановлена інвалідність, відповідно до висновку МСЕК.

Трудові правовідносини є вольовими відносинами, які виникають на основі волевиявлення двох сторін. У свій час А. Є. Пашерстник підкреслював, що специфіка трудових правовідносин полягає у тому, що вони завжди й за будь-яких умов ґрунтуються на активній волі сторін і пов'язані з безпосередньою трудовою діяльністю громадян⁴. Незважаючи на вказану обставину, вчені радянського періоду визнавали за недієздатними можливість укладати трудові договори самостійно⁵.

Але разом з тим, коли мова йде про психічний стан людини, розглядається, перш за все, її здатність усвідомлювати свої дії та керуватися ними. Це закріплює і ЦК України (ст. 39). А отже, психічний стан здоров'я може впливати на реалізацію трудових прав і виконання обов'язків.

Закон України «Про психіатричну допомогу» закріплює положення про те, що особа може бути визнана тимчасово (на строк до п'яти років) або постійно непридатною внаслідок психічного розладу до виконання окремих видів діяльності (робіт, професій, служби), що можуть становити безпосередню небезпеку для неї або оточуючих (ст. 9). При цьому необхідно наголосити, що Закон апелює поняттям

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р. – № 2801-X11 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

² Порядок встановлення лікарсько-консультативними комісіями інвалідності дітям : затв. КМ від 21 листоп. 2013 р. № 917 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/917-2013-%D0%BF>.

³ Гетьманцева Н. Д. Особливості правового регулювання трудових відносин : монографія. – Чернівці : Технодрук, 2015. – С. 93.

⁴ Пашерстник А. Е. Право на труд. Очерки по советскому праву. – М. : АН СССР, 1951. – С. 28.

⁵ Александров Н. Г. Трудовое правоотношение. – М. : Госюриздат, 1948. – С. 173.

саме «непридатність», а не «непрацездатність»¹. Отже, жоден закон не може позбавити людину працездатності як природної здатності людини до праці. Тому виходить, що особи, визнані в судовому порядку недієздатними, є непридатними до роботи в юридичному розумінні.

Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22.02.2000 р. закріплює державні гарантії для таких осіб, визнаючи їх інвалідами внаслідок психічного розладу. Так, держава гарантує: встановлення обов'язкових квот робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях для працевлаштування інвалідів внаслідок психічного розладу в установленому законом порядку. При цьому під психічним розладом необхідно розуміти розлади психічної діяльності, визнані такими згідно з чинною в Україні Міжнародною статистичною класифікацією хвороб, травм і причин смерті.

Крім цього, Закон закріплює таке поняття, як тяжкий психічний розлад, під яким необхідно розуміти розлад психічної діяльності (загальне свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті), який позбавляє особу здатності адекватно усвідомлювати оточуючу дійсність, свій психічний стан і поведінку².

Як випливає із норм Закону, право на такі гарантії закріплюються за інвалідами внаслідок психічного розладу, а не за особами, які мають тяжкий психічний розлад. Постає питання про те, як держава гарантує встановлення обов'язкових квот робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях для працевлаштування таких осіб. Для того щоб правоздатний громадянин міг своїми власними діями використати, реалізувати свої права і обов'язки, він повинен усвідомлювати значення своїх дій³. Адже в силу ст. 30 КЗпП України працівник повинен виконувати доручену йому роботу особисто і не має права передоручати її виконання іншій особі, за винятком випадків, передбачених законодавством. Окрім того, ст. 6 Закону «Про психіатричну допомогу» передбачає конфіденційність відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання психіатричної допомоги. Як можуть поєднуватися такі норми між собою на практиці?

Законодавець, закріпивши право за інвалідами внаслідок психічного розладу встановлення обов'язкових квот робочих місць на підприємствах, напевне мав на увазі ті випадки, коли, внаслідок лікування, психічний стан такої особи може покращитись, і вона через деякий період може стати повноцінною, визнаною у судовому поряд-

¹ Гетьманцева Н. Д. Правове регулювання трудових відносин в сучасних умовах господарювання : дис. ... д-ра юрид. наук : спец.12.00.05. – К., 2015. – С. 103–104.

² Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>.

³ Бойченко Г. М., Шум С. С. Історичний розвиток інституту визнання особи недієздатною // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 75–86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011- 2/11bgmion.pdf>.

ку дієздатною особою. Тобто бути потенційним суб'єктом трудового права.

Отже, ми приєднуємося до думки вчених про те, що необхідно закріпити в нормах трудового законодавства обмеження щодо можливостей недієздатної особи вступати в трудові правовідносини в якості працівника, а також передбачити припинення трудового договору з працівником, визнаним недієздатним під час перебування в трудових правовідносинах та у зв'язку з виявленням факту його недієздатності, який настав до укладення трудового договору¹.

Недієздатні особи не можуть бути суб'єктом трудових правовідносин, тобто реалізувати юридично право на роботу, але можуть бути суб'єктом трудового права в майбутньому, за наявності вагомих і законних підстав. Проте права на працю, як суб'єктивного природного права, недієздатні особи не можуть бути позбавлені, тому що наділяються цим правом з народження, як і кожна дієздатна особа.

¹ Соцька А. М., Соцький А. М. Теоретико-правові та практичні аспекти права недієздатних осіб на працю // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО». – 2016. – Вип. 40. Т. 2 – С. 52.